Jost, Henryk

"Pisma", Feliks Jasiński, Warszawa 1961 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 8/3, 441-443

1963

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Pieriepiska Aleksandra Gumboldta z uczonymi i gosudarstwiennymi diejatielami Rossiji. Izdatielstwo Akadiemii Nauk SSSR, Moskwa 1962, s. 223.

Zapoczątkowana z okazji 100-lecia śmierci wielkiego przyrodnika i geografa Aleksandra Humboldta międzynarodowa akcja uporządkowania źródeł do jego biografii i działalności przynosi owoce w postaci wciąż nowych publikacji. Jej rezultatem jest również Korespondencja Aleksandra Humboldta z uczonymi i działaczami państwowymi Rosji. Zawiera ona 100 najbardziej interesujących listów, z których 42 opublikowano po raz pierwszy. Jest to mniej niż połowa ogólnej liczby listów wymienionych pomiędzy Rosjanami a Humboldtem, które są przechowywane w archiwach radzieckich. Już na tej podstawie można przypuszczać, że przygotowane przez Komisję Humboldtowską w Berlinie wydanie korespondencji wybitnego Niemca z całym ówczesnym światem nauki i kultury będzie imponujące.

Korespondencja pochodzi głównie z okresu przygotowań do podróży po Imperium Rosyjskim w 1829 r., z roku 1830, a także z okresu późniejszego. Poprzedzona została arykułem W. A. Jesakowa, w którym omówione zostały *Naukowe związki Humboldta z Rosją*. Podnosi to jeszcze wartość publikacji, zawierającej cenny materiał dla historyka nauki i kultury, a ukazującej cały wachlarz zagadnień nurtujących rząd, geografów i geologów rosyjskich tego okresu.

U polskich czytelników szczególne zainteresowanie wzbudzi list Humboldta do Zeliga Słonimskiego (1810—1880), dziadka współczesnego nam wybitnego poety i pisarza Antoniego Słonimskiego. Zelig Słonimski, dyrektor szkoły rabinów w Żytomierzu, znany z prac astronomicznych i matematycznych (za które otrzymał premię z funduszu Demidowa w Petersburgu), napisał biografię Humboldta w języku hebrajskim, wysyłając mu ją w darze w 88 rocznicę urodzin. Humboldt, dowiedziawszy się bliższych danych o Słonimskim, napisał do niego ów pełen serdecznej wdzięczności list, w którym wyraził się z uznaniem o jego „pięknych pracach naukowych".

Józef Babicz

Feliks Jasiński, *Pisma*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1961, t. I, s. 574, t. II, s. 348.

Niedawno, we wrześniu 1956 r., obchodziliśmy setną rocznicę urodzin polskiego uczonego Feliksa Jasińskiego (1856—1899) [1], który wniósł wielki wkład w dziedzinę teorii wyboczenia i w ogóle nauki o wytrzymałości materiałów.

Postać Feliksa Jasińskiego była i jest stosunkowo mało znana szerszemu ogółowi, toteż dobrze się stało, że powołana przez PAN specjalna komisja, która zorganizowała też obchód wrześniowy w 1956 r., doprowadziła do wydania pierwszego w Polsce zbioru pism Jasińskiego w dwóch starannie wydanych, okazałych tomach. W skład komisji wchodzili wybitni uczeni polscy, a przewodniczył im prof. W. Wierzbicki. Redaktorem naczelnym *Pism* był prof. J. Mutermilch.

W tomie pierwszym, po krótkiej przedmowie, wstępie *Od redakcji* oraz szczegółowym rysie życia i działalności naukowej i inżynierskiej Jasińskiego został omówiony jego wkład do nauki światowej. Jest to nowa wersja artykułu prof. W. Wierzbickiego, który ukazał się poprzednio w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki" [2].

---

[1] Por. sprawozdanie z obchodu rocznicy. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki", nr 1/1957.

[2] *Wkład Feliksa Jasińskiego do nauki światowej*, nr 3/1956. Artykuł ukazał się też w „Archiwum Mechaniki Stosowanej", nr 3/1956.

W przedmowie komisja redakcyjna zwraca uwagę, że działalność Feliksa Jasińskiego, związana z nauką o wytrzymałości materiałów i jej zastosowaniami, miała znaczny wpływ na rozwój tej gałęzi wiedzy technicznej. Niestety, podobnie jak i inni naukowcy polscy ubiegłego stulecia, z uwagi na warunki niewoli mógł Jasiński przejawić owocniejszą działalność i znaleźć szersze pole do pracy jedynie na obczyźnie. Związanie działalności Jasińskiego z Rosją spowodowało, że prace swe pisał w języku rosyjskim. Jedynie dwie jego prace (w tym jednak i podstawowa) były opublikowane w swoim czasie jednocześnie po polsku i po rosyjsku.

Działalnością Jasińskiego, którą dotychczas chlubiła się jedynie Rosja — jako że cała niemal działalność tego uczonego i inżyniera związana była z tym krajem, a głównie z Instytutem Inżynierów Komunikacji w Petersburgu — może się również chlubić i Polska, gdyż ten Polak z pochodzenia mimo przebywania w obcym środowisku do końca życia pozostał Polakiem. Warto tu stwierdzić, że publikacje rosyjskie o Jasińskim informują o jego polskości. W dużej zresztą mierze przy opracowywaniu części monograficznej *Pism* korzystano z drukowanych źródeł rosyjskich i radzieckich, jak również z archiwaliów znajdujących się w zbiorach leningradzkich. Tłumaczenie prac pisanych przez Jasińskiego po rosyjsku dokonane zostało w zasadzie na podstawie 3-tomowego wydania pośmiertnego pism z lat 1902—1904.

Zamieszczony (t. I, s. 10—11) słowniczek porównawczy terminologii technicznej Jasińskiego i terminologii obecnie używanej daje wiele, jeśli chodzi o kształtowanie się polskiego słownictwa technicznego. Na marginesie nasuwa się myśl o konieczności opracowania zarysu formowania się polskiego słownictwa technicznego w miarę rozwoju techniki. Konieczna byłaby tu wnikliwa współpraca techników i inżynierów z językoznawcami.

Szczegółowy rys życia i działalności Jasińskiego opracowany został przez prof. J. Mutermilcha i prof. E. Olszewskiego. Ilustrowany jest on wieloma ciekawymi ilustracjami.

Najgłówniejszą dziedziną pracy naukowej Jasińskiego były zagadnienia wyboczenia. W. Wierzbicki we wspomnianym już artykule podkreśla, że najważniejszą rzeczą w dziełach Jasińskiego jest rehabilitacja Eulerowskiej teorii wyboczenia. Stała się ona odtąd punktem wyjścia wszystkich prac dotyczących stateczności sprężystej. Przywrócenie zaufania do metody Eulera (a głęboko zakorzeniona nieufność bywała poprzednio przyczyną katastrof budowlanych) przypadło właśnie Feliksowi Jasińskiemu, który nie tylko był tęgim inżynierem, ale także potrafił doskonale operować aparatem matematycznym i dzięki temu cieszył się zaufaniem wśród matematyków. Światowe znaczenie ma też znane w literaturze technicznej i naukowej „zadanie Jasińskiego", dotyczące obliczenia stateczności ściskanych pasów mostów otwartych.

W bibliografii prac Jasińskiego opracowanej przez J. Mutermilcha zamieszczono w porządku chronologicznym publikacje drukowane i litografowane. Nie ujęto natomiast wypowiedzi, prac i notatek rękopiśmiennych. Łącznie z wydaniami pośmiertnymi bibliografia ta obejmuje 56 pozycji.

Z kolei zamieszczono w tomie I prace Jasińskiego z zakresu stateczności konstrukcji i teorii odkształceń, od wstępu do rozprawy *Stateczność odkształceń* aż po *Teorię sprężystości*, litografowaną w 1897 r. jako skrypt wykładów w Instytucie Inżynierów Komunikacji. Prace te obejmują ok. 450 stron tomu pierwszego. Praca podstawowa, *Badania nad sztywnością prętów ściskanych*, dzieli się na trzy części: teoria, doświadczenia, zastosowania. Część teoretyczna daje krótkie omówienie zarysu badań poprzednich oraz rozważa przypadki wyginania się prętów prostych z wyprowadzeniem równań różniczkowych osi odkształconych. Część poświęcona doświadczeniom Hodgkinsona, Bauschingera i Tetmajera zawiera również tablice

krytycznych naprężeń ściskanych prętów. Szeroko omówione są zastosowania praktyczne — z obliczeniami przykładowymi i ilustracjami dla różnych przypadków. Pasjonującemu zagadnieniu wyboczenia poświęcona jest też rozprawa *Próba rozwinięcia teorii wyboczenia* i kilka prac mniejszych.

W tomie II znalazły się prace Jasińskiego dotyczące mechaniki budowli, od rozważań teoretycznych dotyczących nitowanych połączeń blach żelaznych aż do obszernej pracy poświęconej statyce budowli (oddziaływanie podpór, kratownice, obliczanie więzarów dachowych, obliczanie sklepień). M. in. opublikowano tu przedruk artykułu *Geometryczne dowodzenie twierdzenia Coriolisa*, zamieszczonego w „Przeglądzie Technicznym" z 1897 r. Zagadnienie to nie należy właściwie ani do *Mechaniki budowli* — a taki podtytuł nosi II tom *Pism*, ani też do *Stateczności konstrukcji i teorii sprężystości* (tom I). Dlatego może byłoby lepiej zatytułować tom drugi *Pism* Jasińskiego np. *Mechanika i mechanika budowli*.

Niezwykle ciekawe jest także połączenie praktycznych zainteresowań inżynierskich z teoretycznymi dociekaniami naukowymi, jakie spotykamy u Jasińskiego. Fakt ten jest zresztą kilkakrotnie podkreślany przez autorów rysu biograficznego znakomitego uczonego, jak również i w pracy omawiającej wkład Jasińskiego do nauki. Metoda pracy naukowej Jasińskiego jest więc nawskroś nowoczesna, a rola praktycznych zastosowań jest w niej bardzo znaczna.

Jasne jest, że *Pisma* Feliksa Jasińskiego nie mogą być dostępne dla szerszego kręgu odbiorców zainteresowanych zagadnieniami historii nauki i techniki. Będą z nich korzystali tylko fachowcy: statycy, konstruktorzy, matematycy. Warto by więc było pomyśleć o spopularyzowaniu postaci uczonego i przypomnieniu jej szerszym kręgom naszego społeczeństwa. Podstawę do tego stanowi wydanie *Pism* Jasińskiego, które oddaje dobrą usługę polskiej kulturze technicznej.

Henryk Jost

Barbara Bieńkowska, Zofia Sidorowicz, *Księgozbiór byłego Towarzystwa Naukowego Warszawskiego*. „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej", seria A: „Historia Nauk Społecznych", z. 6, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1962, s. 43—134.

Biblioteka dawnego Towarzystwa Naukowego Warszawskiego doczekała się obszernego opracowania przez B. Bieńkowską i Z. Sidorowicz. Zostały tu poddane analizie zasoby druków zwartych. Czasopisma i druki ciągłe natomiast uwzględnione zostały ubocznie i autorki postulują opracowanie tego działu, postulują one również wydanie katalogu omawianego księgozbioru.

Uwaga autorek skierowana jest na proweniencje księgozbioru, na jego poprzednich właścicieli, na charakter księgozbioru oraz na analizę jego zawartości.

Księgozbiór został określony jako „XIX-wieczny i humanistyczny... postępowy, patriotyczny, świecki, niefideistyczny" (s. 59). Niejednolity proweniencyjnie, nie posiada często najważniejszych podstawowych książek, natomiast wiele przyczynkarskich rzadkości. Obok języka polskiego przeważa język niemiecki, za nim idzie francuski, a następnie rosyjski. Książki, będące ongiś własnością uczonych, posiadają liczne ich notatki, co podnosi wartość zbiorów.

Omawiając księgozbiór, wyodrębniono starodruki, periodyzując najstarsze, a więc z wieków XV i XVI i systematyzując rzeczowo późniejsze. Uwzględniona została rzadkość druków na podstawie *Centralnego katalogu starych druków* Biblioteki Narodowej oraz (rzadziej) Bibliografii Estreichera i innych bibliografii, a także literatury przedmiotu. Szczegółowiej zostały omówione ważniejsze dary, osoby obdarowujące i w miarę możności dalsza proweniencja książek. Książki nowe,